

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ СТАТИСТИКИ

Завжди людство хвилювала проблема злочинності, тому що це одна з головних загроз людства. І сьогодні злочинність в світі в середньому зростає до 5 % в рік при зростанні чисельності населення на 1 – 2%. В усіх країнах світу оцінка наслідків діяльності людини завжди оцінюється за допомогою тих чи інших статистичних показників. Показники кримінально-правової статистики найбільш складно аналізувати, тому що в кожній країні світу існують свої національні особливості, в першу чергу, це стосується самого кримінально-процесуального законодавства, а також системи реєстрації злочинів та правопорушень.

Тривалий час в нашій країні кримінально-правова статистика ведеться різними органами за різними принципами. Зараз встановлена державна реєстрація злочинів і осіб, що їх вчинили, яка є прерогативою органів МВС і може використовуватися як засіб забезпечення маніпулювання цифрами, як в бік штучного підвищення кількісних показників роботи оперативних органів, так і навпаки, тому що на кожний виявлений злочин обов'язково заповнюються документи первинного обліку.

Статистика органів суду ведеться Державною судовою адміністрацією зовсім за іншими принципами на базі зовсім інших документів, ніж в органах досудового слідства. Така практика призводить до того, що більшість показників, які характеризують одне і теж діяння і особу, реєструються по-різному. Якщо особа засуджена одночасно за декількома статтями КК, вона буде в статистичному звіті обліковуватися за тією статтею КК, що передбачає більш суворе покарання, а якщо санкції статей однакові – облік ведеться за найбільш поширеним злочином. Це призводить інколи до висновків, що більшість статей КК не працюють. Це свідчить про необхідність обліковувати засуджених за всіма статтями КК.

Зараз суди використовують форму тимчасового статистичного звіту № 1-Л “Про розгляд загальними місцевими та апеляційними судами кримінальних справ” за ст. 209, 209¹, 306. Звіт за І

півріччя 2004 р. показав, що майже на 32 % занижена кількість осіб, засуджених за вчинення злочину, передбаченого ст. 209 КК, оскільки їх врахували за іншою статтею, яка передбачає більш суворе покарання. Майже 94 % осіб, яким пред'являлось обвинувачення в легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК), і які були виправдані судами за вчинення цього злочину, але засуджені за іншими статтями КК, не обліковані в звітах судів як виправдані.

Тим паче, якщо особі було пред'явлено обвинувачення за декількома статтями КК України, а в суді вона була виправдана тільки за однією з статей КК, а за іншими засуджена, то в статистичних звітах особа буде вважатися засудженою. Відомості про виправдання такої особи в діючих статистичних звітах будуть відсутні.

З офіційних статистичних даних органів МВС можна встановити, що з 298 статей КК, які можуть розглядатися в цих органах, не було зареєстровано у 2002 р. 49 статей плюс 12 статей 20 розд., тобто 20,4 % (якщо не враховувати 20 розд., то 17,1 %); у 2003 р. 50 статей плюс 12 статей 20 розд., тобто 20,8 % (якщо не враховувати 20 розд., то 17,5 %); у 2004 р. – 49 статей плюс 12 статей 20 розд., тобто 20,4 % (якщо не враховувати 20 розд., то 17,1 %). Більшість з цих статей за термін дії чинного КК не порушувалися ні разу. Практично тільки по третині статей реєструються 70 – 80 % злочинів.

Проведений аналіз не працюючих статей (або тих що реєструються дуже рідко) свідчить про те, що необхідна подальша декриміналізація деяких складів злочину. В першу чергу, це стосується злочинів невеликої тяжкості і службових, по яких не було заподіяно істотної шкоди. За вчинення цих злочинів передбачити адміністративну відповідальність, відшкодування збитків у повному обсязі, звільнення з займаної посади, запобігання займання таких посад у майбутньому.

Тривалий термін часу в нашій країні ведеться дискусія про необхідність у розробці єдиної уніфікованої обліково-статистичної картки у сфері правопорушень, яка була б обов'язковою для застосування відповідними органами і містила б необхідні дані від моменту виявлення злочину до моменту відбуття покарання особою, яка засуджена за вчинення цього злочину. З цією метою вважаємо за необхідність створити в країні єдину інформаційно-аналітичну систему, яка зможе забезпечити централізований збір

інформації. Така „міжвідомча” статистика дозволить прослідкувати за проходженням кримінальної справи через усі стадії кримінального правосуддя.

Таких документів повинно бути два: перший – на злочин; другий – на особу. Перший документ (статистична картка) буде включати в себе показники, які з різних сторін характеризуватимуть правопорушення. Другий – всі дані на особу, яка притягається до відповідальності (соціально-демографічні та морально-психологічні дані суб’єкта даного діяння). Вони будуть супроводжувати кримінальну справу з початку її порушення до прийняття рішення по справі. Існування таких документів дасть змогу мати більш реальну і розгорнуту характеристику зареєстрованою злочинності та особи злочинця.

За останні роки на шпальтах преси та в багатьох виступах вчених і практичних працівників аналізується вчинення злочинів в тих чи інших сферах економіки. Але в чинній інструкції взагалі відсутні поняття та критерії віднесення злочинів до тих чи інших пріоритетних сфер економіки (кредитна, фінансова, банківська, зовнішньоекономічна, приватизація, бюджетна або з бюджетними коштами, паливно-енергетичний комплекс). Наприклад, до банківської діяльності віднесені збут підроблених грошей, виявлений безпосередньо в банківських установах; злочини, у яких об’єктами злочинного посягання є майно у банківській заставі або яке перейшло у власність банку по борговим зобов’язанням; допускаються злочини, скоєні у пріоритетних сферах, суб’єкти яких не є службовими (посадовими) особами цих систем.

Невизначення цих понять призвело до того, що зараз дані по особам, стосовно яких були розглянуті кримінальні справи в суді, повністю відсутні в документах первинного обліку. Така невизначеність у формулюванні породжує у подальшому неможливість більш детального аналізу даного явища.

Аналізуючи дані вибіркового дослідження стану злочинності, встановлено, що істотну питому вагу складають злочини, які призупиняються на стадії досудового слідства з різних причин. Є також факти зняття деяких видів злочинів органами прокуратури, тому що вони були порушені, наприклад, з метою продемонструвати зростання злочинів у сфері господарської діяльності для нарощування показників боротьби з економічною злочинністю.

У останні роки у структурі злочинності фіксується знач-

ний масив так званих виявлених (розкритих в момент реєстрації) злочинів. Вони забезпечують регулювання числа зареєстрованих злочинів та відсоток розкриття. Із-за необґрунтованого виставлення статистичних карток (ф. № 3) про продовження строків досудового слідства „встановлюється” необхідний відсоток розкриття злочинів. У нашій країні за радянські часи він складав 95 – 98 %, що було очевидною фальсифікацією. Тепер він складає близько 80 %, що викликає не менше сумнівів. За I півріччя 2003 р. він склав 78,3 %, за I півріччя 2004 р. – 70,4 %.

У США, враховуючи їх професійну, мобільну і технічно оснащену поліцію, відсоток розкриття тільки восьми видів серйозних злочинів не перевищував за останні 30 років 21 – 22%, а крадіжок – удвічі нижче. В Англії цей показник коливається в межах 32 – 40 %, у Німеччині – 45 – 46%, у Японії – близько 60 %.

На жаль, ще зустрічаються і факти укриття злочинів від обліку та реєстрації.

Статистична безграмотність працівників і відсутність чіткого понятійного визначення термінів призводить до того, що ми можемо одержати які завгодно показники, оперуючи статистичними даними.

Взагалі аналізувати рівень злочинності треба з урахуванням рівня їх латентності. З цієї метою необхідно використовувати додаткові джерела інформації, тому що дані правоохоронних органів не в повній мірі характеризують стан злочинності. В першу чергу налагодити щорічне систематичне опитування громадської думки про стан злочинності. Лише враховуючи ці дані, можна отримати більш реальну картину про злочинність в країні. У більшості європейських держав такі опитування проводяться систематично, і вони суттєво доповнюють офіційну „традиційну” статистику.

Вносяться пропозиції щодо зміни в повному обсязі облікової одиниці – реєструвати правопорушення з ознаками злочину. В цьому випадку дані стануть більш порівняними з тими, що реєструються у всіх розвинутих країнах світу, а також більш детально вивчати досвід європейських країн і запроваджувати його в Україні.

Одним з напрямків вдосконалення кримінально-правової статистики є своєчасна і повна реєстрація всіх заяв і звернень громадян, а також аналіз прийнятих по цим заявам і зверненням рішень.